

Hans-Dieter Kaspar – Elke Kaspar, *Istrien in prähistorischer Zeit*,

Norderstedt: Books on Demand, 2014., 355 str.

Knjiga *Istra u prapovijesno doba* tiskana je na njemačkom jeziku na 355 stranica, na kojima se nalazi i puno slikovnog materijala – nacrti, skica, fotografija arheoloških lokaliteta i dr. U „Predgovoru“ (5-6) saznajemo da je isti autorski dvojac prije nekoliko godina objavio knjigu o arheološkim lokalitetima Kanfanarštine (Hans-Dieter Kaspar – Elke Kaspar – Anton Meden, *Kanfanar in prähistorischer Zeit*, Norderstedt 2010.). Ovoga su puta kao polazište za obilazak uzeli Marchesettijev popis gradina iz 1903. godine. Autori su se opskrbili i neobjavljenim popisima istarskih lokaliteta koje su dobili od Kristine Mihovilić iz Arheološkoga muzeja Istre u Puli, a mnogo im je pomogla i knjiga Klare Buršić-Matijašić *Gradine Istre* iz 2007. te lokalni vodiči i poznavatelji terena. Kaspar i Kaspar imenuju nekoliko *Hobby-Archäologen* koji su ih odveli na neotkrivene gradine i pretpostavljene arheološke položaje, ali su također proradili i objelodanjenu arheološku literaturu koja se odnosi na poznate istarske lokalitete.

„Pogled u prošlost“ (7-15) daje kratak pregled od starijega kamenog doba Istre, poznatoga po spiljskom nalazištu Šandalja, pa sve do uključivanja Histra tj. nositelja kasnobrončanodobne/ranoželjeznodobne istarske kulture u rimsku državu 177. pr. n. e., dakle vojnim porazom i padom Nezakcija. Na ilustracijama su prikazani, primjerice, kremeniti alati iz okolice Kanfanara, kašteljer Monkodonja, restaurirani tumul na Mušegu, kamena plastika iz Nezakcija i dr.

U poglavlju „Povijest istraživanja“ (16-18) na prvome se mjestu spominje Pietro Kandler (koji doduše nije naveden u popisu literature, 346-350) sa svojim popisom od 321 dotada poznatim nalazištem u Istri. Aktivnost britanskoga konzula u Trstu Richarda Francisa Burtona urodila je nacrtima nekih od gradina. Nezaobilazna je monografija Carla Marchesettija, a istaknuta je, dakako, i uloga konzervatora Antona Gnirsa. Nabrojena su starija iskopavanja u Istri, npr. Karla Mosera u Bermu, Andree Amorosa u Picugima i Moriza Hoernesa na Kašteliru kod Nove Vasi. Raffaello Battaglia i Bruna Forlati Tamaro su između dva svjetska rata iskopavali na Vrčinu, a na Križu su pronašli temelje prapovijesnih kuća. Poslije Drugoga svjetskog rata arheolozi iz Arheološkoga muzeja Istre Boris Bačić, Branko Marušić i Štefan Mlakar nastavili su terenski

rad po Istri, a Ante Vitasović je radio na Brijunima. Nešto je opširnije opisan projekt istraživanja na Monkodonji koje je započelo 1997. pod vodstvom Bernharda Hänsela, Bibe Teržan i Kristine Mihovilić. Opisuje se podrobno bedeme i ulaze na gradinu. Pokazalo se da je Monkodonja osnovana još u ranom brončanom dobu, no oko godine 1200. pr. n. e. prestalo je obitavanje na gradini. U blizini Monkodonje (Mušego) ustanovljena su tri brončanodobna tumula u kojima su pokopani pripadnici društvene elite s Monkodonje. Priložena je fotografija jednoga restauriranoga kamenog tumula na Mušegu.

Najveće je poglavlje u knjizi, sa svojih tristo i dvadeset stranica, „Kastelliere – Gradine – Castellieri“ (19–345). Započinje s nalazištem Zambratija na sjeveru, a završava s Vrčevanom kod Medulina na jugu Istre. Autori su istarski poluotok mrežasto podijelili u dvanaest kvadranta i tako nabrajali lokalitete, dakle po kvadrantima od 1 do 12.

Kako se moglo i očekivati, dijelovi Istre koji su danas gušće napučeni imaju i više naselja i nalazišta iz prapovijesti. Na primjer, u 8. kvadrantu, koji pokriva Vodnjan, Savičentu, Žminj i Kanfanar ima ih 81, naspram područja Ćićarije u 2. kvadrantu sa svega pet gradinskih položaja (Jašmovica, Granišće, Sv. Bartul, Trstenik i Gradina Rašpor). Također je relativno manji broj kašteljera u 5. kvadrantu – tek sedamnaest – između Ćićarije i Polja Čepić, koji obuhvaća Buzet, Lupoglav i istočnu Pazinštinu.

Svakako je pritom značajan faktor i stanje istraženosti pojedinih predjela Istre. Sveukupno je nabrojeno i opisano tristotinjak lokaliteta. Autori su sažeto dali sve podatke o rekognosciranju, eventualnim iskopavanjima – starim i novijim, o zabilježenim slučajnim nalazima na lokalitetu itd. I sami su, sudeći po ilustracijama, sakupljali površinske nalaze, uglavnom keramičke krhotine. Starije skice i planovi potječu većinom od Marchesettija, a poneke su tlocrte kamenih zidova na gradinama načinili i sami pisci knjige poprativši ih fotografijama terena.

Sv. Martin kraj Tara, uz dobru frontalnu fotografiju s morske strane, opisan je ovako (54–55): „Uzvisina u blizini obale imala je već u prapovijesti magičnu privlačnost za ljude. Tko je ovdje živio mogao je kontrolirati promet brodova i sudjelovati u međuregionalnoj trgovini. Razumljivo je, dakle, da se na Svetom Martinu, smještenom u dobro zaštićenome zaljevu, nalazi gradina. Osnovana je već u brončanome dobu, a bila je naseljena i u povijesnom razdoblju.“

Gledajući iz uvale prema uzvisini opažamo umjetnu promjenu u krajoliku. Jasno se raspoznaje veliki plato i dvije relativno uske terase. Kao dodatna zaštita od nezvanih gostiju nastala je lomljenjem kamenja gotovo okomita, strma padina.

Na površini se vidi stotine malih krhotina kao dokaz duge i guste naseljenosti. Još je uvijek vidljiv nekoliko metara visok kameni bedem na južnoj strani, koji je imao obrambenu ulogu, a sada je prekriven slojem zemlje. U devetnaestome je stoljeću pokraj crkve sv. Martina identificirano željezno-dobno groblje. Pored keramičkoga posuda i puno komada nakita pronađene su i dvije brončane situle. Ne čudi da su uskoro Moriz Hoernes i Bernardo Schiavuzzi započeli iskopavanje na vrhu brežuljka. Hoernes je uspješno iskopavao na Kašteliru kraj Nove Vasi, a liječnik Schiavuzzi, ujedno potpredsjednik Societ  istriana di archeologia e storia patria, postat će poznat po istraţivanjima na Nezakciju. Radovi su ubrzo nastavljeni nakon što su, osim nekoliko urni i brojnih rimskih artefakata – pronađena samo dva fragmenta obojene gr cke posude.

Poloţaj: juţno od Novigrada. Vozeći na jug od Novigrada – nakon prelaska nasipa ušća Mirne – skrećemo desno. Iza Konobe odvajamo se lijevo gore do gradine.“

U tome su stilu opisani i ostali istarski lokaliteti. Više sadrţaja imaju oni otprije poznati ili arheološki istraţivani, kao što su Kaštel kod Buja (28-31) i Kaštelir kod Nove Vasi (44-46). Trostruka je gradina Picugi detaljno opisana (67-72) uz dvije fotografije vaţnijih arheoloških nalaza te slikom „snaţnih kamenoklesarskih zidova koji podsjećaju na prapovijesne stanovnike Picuga“. Nezakcij, glavni grad Histra, zauzima oko trideset stranica teksta s dobro odabranim ilustrativnim materijalom: kamene skulpture, apulska keramika, prizor pomorske bitke na situli itd. Istinski su intrigantni nacrti ulaza na Monkodonju, na gradinu Karaštak ili na Vr in. Kaspar i Kaspar su posvetili iskopavanjima na Monkodonji posebnu pozornost (154-166), s obzirom na to da je riječ o najnovijim istraţivanjima, uređenju arheološkoga parka te planovima za izgradnju posebne zgrade za izloţbu o gradini. Osim toga, iskopavanja je u najvećoj mjeri financirala Njemačka zaklada za znanost (Deutsche Forschungsgemeinschaft), a vodili su ih od 1997. Bernhard H nsel i Biba Terţan s berlinskoga Slobodnog sveučilišta. Spilja Baredine već se rabi kao turističko odredište, a spilju Laganiši tek nedavno istražuje Arheološki muzej Istre.

Knjiga *Istra u prapovijesno doba* namijenjena je u prvom redu čitateljima s njemačkoga jezičnog područja sa svrhom boljega upoznavanja s posebnim sadržajima – u ovome slučaju istarskim gradinama – za turiste, napose šetače. Vrlo je spretna što se tiče formata (tvrdo ukoričeni oktav), a istaknula bih i kakvoću ilustracija. Stare skice, crteži i idealizirane rekonstrukcije gradina, kupolnih grobnica i pogrebnih običaja daju knjizi dodatan šarm. Poslužit će, zbog popisa osnovne literature, i pokojem stručnjaku na početku produbljivanja znanja o prapovijesti sjevernoga Jadrana, a putnike po Istri potaknut će na posjet manje poznatih, skrovitih mjesta kojih nema u uobičajenoj turističkoj ponudi.

Dunja Glogović

Luka Veštar. Podvodno arheološko istraživanje u uvali Veštar kod Rovinja, Hrvatska 2008-2014. / Der Hafen von Veštar. Eine unterwasserarchäologische Untersuchung in der Bucht von Veštar bei Rovinj, Kroatien 2008-2014., urednik / Herausgeber Luka Bekić, Istraživačke studije iz podvodne arheologije 1 / Unterwasserarchäologische Forschungsstudien 1, Zadar: Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru / Internationales Zentrum für Unterwasserarchäologie in Zadar, 2014., 295 str.

U novoj seriji monografija Istraživačke studije iz podvodne arheologije zadarskoga Međunarodnoga centra za podvodnu arheologiju kao prva je objavljena dvojezična hrvatsko-njemačka monografija *Luka Veštar. Podvodno arheološko istraživanje u uvali Veštar kod Rovinja, Hrvatska 2008-2014. / Der Hafen von Veštar. Eine unterwasserarchäologische Untersuchung in der Bucht von Veštar bei Rovinj, Kroatien 2008-2014.* Knjiga je, kao što je naglašeno na naslovnoj stranici, rezultat hrvatsko-bavarskoga projekta, a upravo je Bavarsko društvo za podvodnu arheologiju (Bayerische Gesellschaft für Unterwasserarchäologie e. V. [BGfU]) suizdavač 1. sveska. Dio financijske potpore za tiskanje ove monografije na 295 stranica osigurala je Slobodna Država Bavarska, odnosno Bavarsko državno ministarstvo za kulturu, znanost i umjetnost. Kako u „Predgovoru i zahvalama“ (7-10) ističe urednik publikacije Luka Bekić, ona „objedinjuje dosadašnje rezultate istraživanja i već objavljene tekstove